

Стаття надійшла до редакції 10.09.2018

Перевірено на плагіат 20.11.2018 р.

унікальність – 97.71 %

УДК 811.14:81'373

СОМАТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ “СЕРЦЕ” У ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ТРАГЕДІЯХ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ

Левко Олександр Вадимович, o.levko@knu.ua

канд. філол. наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Турнова Олександра Олегівна, alexandratyrnova@gmail.com

студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджено фразеологізми з соматичним компонентом “серце” у давньогрецькій мові на позначення емоцій, психічних станів і почуттів, проаналізовано вживання соматизмів у складі фразеологізмів та метафоричних сполук, охарактеризовано семантику дієслів у соматичних фразеологізмах. У ході дослідження було виокремлено 104 соматичні фразеологізми з компонентом “серце” у трагедіях Есхіла, Софокла й Еврипіда, з яких 62 одиниці вживаються на позначення емоцій, психічних станів та почуттів. У складі фразеологізмів з компонентом “серце” вживаються соматичні лексеми кардіа / крадіη та кїρ. Встановлено, що у мові давньогрецьких трагедій класичної доби переважають соматичні фразеологізми на позначення негативних емоцій та почуттів, зокрема суму, печалі, страху, гніву, роздратування, злості, душевного болю, відчаю, депресії. Сфера позитивних емоцій, зокрема радість, піднесеність, задоволення, спокій і умиротворення, представлена у проаналізованому мовному матеріалі у співвідношенні 15 % до 85 % соматичних фразеологізмів з компонентом “серце” на позначення негативних емоцій. Виявлено, що семантика дієслів, що вживаються у складі соматичних фразеологізмів, вказує, як правило, на фізичну дію, яка звершується над серцем, шкоду, насильство і наругу над ним, тілесний біль, прискореність або уповільнення пульсу, холодні або гарячі відчуття. У фразеологізмах на позначення депресії і відчаю дієслова позначають завдання тілесних ран серцю, наприклад, θλίβω “здавлювати”, δάκνω “кусати”, μαστιγύω “шмагати”, ἐκτίκω “розплавляти”; на позначення страху – зміну температури серця і його темпу, наприклад, ζωπυρέω “розпалюватися вогнем”, ὀρχέομαι “танцювати”. Душевна тривога вербалізується за допомогою когнітивної метафори “серце – водойма”, тому у тривожному серці здіймаються хвилі або воно бушує від невідвортної круговерті. Результати дослідження підтверджують тезу про те, що давньогрецька культура є “культурою серця”.

Ключові слова: соматична лексика, фразеологічні одиниці, лінгвістика емоцій, серце, давньогрецька мова.

СОМАТИЧЕСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ “СЕРДЦЕ” В ДРЕВНЕГРЕЧЕСКИХ ТРАГЕДИЯХ КЛАССИЧЕСКОЙ ЭПОХИ

Левко Александр Вадимович, o.levko@knu.ua

канд. филол. наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Тырнова Александра Олеговна, alexandratyrnova@gmail.com

студент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

В статье исследуются фразеологизмы с соматическим компонентом “сердце” в древнегреческом языке с семантикой эмоций, психических состояний и чувств, проанализировано употребление соматизмов в составе фразеологизмов и метафорических выражений, охарактеризована семантика глаголов в соматических фразеологизмах. В ходе исследования были выделены 104 соматические фразеологизмы с компонентом “сердце” в трагедиях Эсхила, Софокла и Еврипида, из которых 62 единицы используются с семантикой эмоций, психических состояний и чувств. В составе фразеологизмов с компонентом “сердце” употребляются соматические лексемы καρδία / καρδίη и κήρ. Установлено, что в языке древнегреческих трагедий классической эпохи преобладают соматические фразеологизмы для обозначения негативных эмоций и чувств, в частности грусти, печали, тревоги, страха, гнева, раздражения, злобы, душевной боли, отчаяния, депрессии. Сфера положительных эмоций, в частности радость, возвышенность, удовольствие, покой и умиротворение, представлена в проанализированном языковом материале в соотношении 15 % к 85 % соматических фразеологизмов с компонентом “сердце” для обозначения негативных эмоций. Выявлено, что семантика глаголов, которые употребляются в составе соматических фразеологизмов, указывает, как правило, на физическое действие, которое совершается над сердцем, вред, насилие и надругательство над ним, телесную боль, учащённость или замедление пульса, холодные или горячие ощущения. Во фразеологизмах для обозначения депрессии и отчаяния глаголы обозначают нанесение телесных ран сердцу, например, θλίβω “сдавливать”, δάκνω “кусать”, μαστιγύω “хлестать”, ἐκτίκω “расплавлять”; для обозначения страха – изменение температуры сердца и темпа его биения, например, ζωπυρέω “разгораться огнем”, ὀρχέομαι “танцевать”. Душевная тревога вербализируется с помощью когнитивной метафоры “сердце – водоем”, поэтому в тревожном сердце поднимаются волны, или оно бушует от неизбежного водоворота. Результаты исследования подтверждают тезис о том, что древнегреческая культура является “культурой сердца”.

Ключевые слова: *соматическая лексика, фразеологические единицы, лингвистика эмоций, сердце, древнегреческий язык.*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Левко О. В. [Левко А. В.], o.levko@knu.ua, Тирнова О. О. [Тырнова А. О.], alexandratyrnova@gmail.com

*Соматичні фразеологізми з компонентом “серце” у давньогрецьких трагедіях класичної доби
[Соматические фразеологизмы с компонентом “сердце” в древнегреческих трагедиях классической эпохи] (Українською / На укр. яз)*

SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENT “HEART” IN ANCIENT GREEK TRAGEDIES OF THE CLASSICAL AGE

Levko Oleksandr Vadymovych, o.levko@knu.ua

Ph.D, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Tyrnova Oleksandra Olehivna, alexandratyrnova@gmail.com

student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article explores phraseological units with the somatic component “heart”, which serve to denote emotions, psychological states and feelings in the Ancient Greek language of the classical age. The authors analyze the meaning of the verbs, used in the structure of the somatic phraseological units and compound metaphors with the somatic word “heart”. It is determined that more than hundred somatic phraseological units with the component καρδιά / κραδίη / κῆρ “heart” are used in Greek tragedies of Aeschylus, Sophocles and Euripides and 62 units of them serve to denote emotions, psychological states and feelings. It is revealed that somatic phraseological units with the component “heart”, which denote negative emotions and feelings, are predominant in the language of Greek tragedies. In particular, these emotions and feelings are sadness, sorrow, fear, anger, annoyance, irritation, malice, mental pain, despair and depression. The sphere of positive emotions, such as joy, exaltation, satisfaction, calmness and pacification, represented by the language material show the correlation of 15 % to 85 % with the phraseological units of negative meaning. It is found out that the meaning of verbs, used as a part of the phraseological unit, refer to physical action, which is committed over the heart, particularly harm, violence and abuse, physical pain, fast or slow heart rate, cold or hot feelings. In the phraseological units, which denote depression and despair, verbs indicate causing physical injuries of heart, for example, θλίβω “squeeze”, “compress”, δάκνω “bite”, μαστιγώω “slash”, ἐκτῆκω “melt”. The verbs, used in the phraseological units with the meaning of fear, indicate changes of heart’s temperature and its pace, for instance ζωπυρέω “flare up”, ὀρχέομαι “dance”. Mental anxiety is verbalized via the cognitive metaphor “heart – water”, therefore waves arise in an alarmed heart or heart rages from an inevitable cycle. The results of the research confirm the thesis that the ancient Greek culture is a “culture of the heart”.

Key words: *somatic vocabulary, phraseological unit, linguistics of emotions, heart, Ancient Greek.*

Вступ. Мова як дивовижний феномен дає можливість образно пізнати дійсність, зазирнути крізь призму чуттєвого сприйняття у недоступні людським очам сутності й осягнути знакові глибини культури. Існує тісна взаємодія мови і культури, яка, зокрема, позначається на фразеологічному рівні будь-якої мови. Фразеологізми займають важливе місце у вербалізації знань про світ і людину, навколишню дійсність та внутрішні переживання людини, її почуття і емоції. Останніми десятиліттями увагу мовознавців привертає репрезентація у мові знань і уявлень про

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Levko O. [Levko O. V.], o.levko@knu.ua, Tyrnova O. [Tyrnova O.], alexandratyrnova@gmail.com

Somatic Phraseological Units with the Component “Heart” in Ancient Greek Tragedies of the Classical Age
[Somatychni frazeologizmy z komponentom “serce” u davn'ogrec'kyh tragedijah klasychnoi' doby] (in Ukrainian)

макрокосм і мікрокосм, оцінки і переживань людини щодо себе і світу, її емоцій та почуттів. Сфера емоцій досліджувалася на матеріалі класичних мов у працях В. Талманна [Thalman 1986], Д. Кернса [Cairns 2001], Д. Констана [Konstan 2003; 2006], проте у царині дослідження вербалізації емоцій соматичними фразеологізмами не так вже й багато наукових розвідок. Окремі питання функціонування соматичних фразеологізмів у класичних мовах розглядалися у працях О. Левка [Левко 2014a; 2014b; 2017] та О. Пилипів [Пилипів 2010].

Дослідження фразеологізмів із соматичним компонентом “серце” є **актуальним** з огляду на спорадичний стан дослідження даних фразеологізмів у давньогрецькій мові та важливість *серця* як слова-символу в давніх мовах. Адже серце є константою та одним з основних архетипів кожної культури світу. Серце алегорично уособлює центр людського буття, є місцем зародження емоцій, людських пристрастей, слугує місцем інтимного об'єднання тіла і духу, виявлення глибини і щирості почуттів, слів і вчинків людини.

Об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження. **Мета даної статті** – дослідити семантику фразеологізмів з компонентом “серце” на позначення позитивних та негативних емоцій, емоційних станів та почуттів. **Об'єктом дослідження** є соматичні фразеологізми з компонентом “серце” у давньогрецькій мові, а **предметом** – семантика зазначених фразеологізмів. **Матеріали дослідження** – давньогрецькі трагедії Есхіла, Еврипіда, Софокла у корпусі текстів давньогрецької мови TLG (<http://stephanus.tlg.uci.edu>).

Виклад основного матеріалу дослідження. У лінгвокультурології “мова культури” розглядається як різнорівнева знакова система, що здатна передавати інформацію у процесі вербалізації культурних концептів [Алефиренко 2007, с. 99]. Така знакова система містить у собі певний “мовно-культурний код”, на формування якого впливає національно-культурний простір. Коди культури як феномен універсальні і за своєю природою властиві людині як *homo sapiens*. Проте їх значення в окремій культурі, вияв і прояв, спосіб реалізації завжди національно-детермінований і обумовлений конкретною культурою. Хоча з обережністю можна зазначити, що умовно універсальний характер мають деякі “базові” мовно-культурні коди, тобто не конкретні спільні форми вербалізації, а певні типи, наприклад, соматичні, використані для опису навколишнього світу [Красних 2002, 232]. За класифікацією Красних В. В. існують такі типи культурних кодів: 1) соматичний

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Левко О. В. [Левко А. В.], o.levko@knu.ua, Тирнова О. О. [Тырнова А. О.], alexandratyrnova@gmail.com

Соматичні фразеологізми з компонентом “серце” у давньогрецьких трагедіях класичної доби
[Соматические фразеологизмы с компонентом “сердце” в древнегреческих трагедиях классической эпохи] (Українською / На укр. яз)

(тілесний); 2) просторовий; 3) часовий; 4) предметний; 5) біоморфний; 6) духовний [Красних 2002, с. 232–233]. Найбільш архаїчним культурним кодом є соматичний, який реалізується у мові через вживання соматичної лексики з непрямим значенням, зокрема, у складі фразеологізмів [Петрова 2007, с. 134]. Людина у процесі пізнання світу завжди здійснювала шлях, починаючи від самої себе і повертаючись до себе ж. Інакше кажучи, людина прийшла до опису світу крізь самоусвідомлення і самопізнання, екстраполюючи свої знання про саму себе, зокрема, про власне тіло, на навколишню дійсність, що і стало зафіксованим у соматичному коді культури. Завершивши процес окультурення і усвідомлення навколишнього світу, людина повернулася до самої себе, застосовуючи, “приміряючи”, “накладаючи” на себе знання про навколишню дійсність [Красных 2002, с. 233–234].

Тематична різноманітність і кількість фразеологізмів із соматичними компонентами зумовлена, насамперед, функціями того чи іншого органу в організмі людини, а тому причину виникнення і значення таких фразеологізмів спершу потрібно шукати поза лінгвістикою [Пилипів 2010, с. 142]. У соматизмах виокремлюється група ядерних компонентів, які мають високу фразеотворчу активність (голова, серце, душа, нога, ніс, рука, око), та периферійних (жовч, селезінка, піт, бік, шия) компонентів [Важенина 2010, с. 25]. Серце належить до найбільш частотних соматизмів у складі фразеологічних одиниць, адже воно є центром мікрокосму людини [Хубулава 2016, с. 110–111].

Ідея про те, що серце є вмістилищем емоцій людини, підтверджується у сучасних психологічних дослідженнях. Так, наприклад, під час експерименту в університеті Аалто у Фінляндії [Смирнова 2014], у якому взяло участь понад 700 людей з Фінляндії, Швеції і Тайваню, дослідники попросили описати свої фізичні відчуття за тих чи інших емоцій, а також зафарбувати різними кольорами ті частини тіла, де, на їх думку, виникають приємні чи неприємні відчуття. Більша частина відчуттів, пов'язаних з емоціями, виявилась зосередженою саме в області грудей. Цей результат ще раз підкреслює те, що людство відчуває і локалізує почуття з давніх-давен і до сьогодні майже однаково, проте, як засвідчують мовні дані, вербалізує “серцеві” емоції по-різному.

У давньогрецькій культурі серце займає центральне місце у внутрішньому світі людини. За Платоном, серце є нерозумним і жадаючим, джерелом задоволень і насолод [Платон 2000, с. 130], а його учень Аристотель вважав серце центральним душевним органом [Аристотель 1976, с. 371]. Гіппократ говорив, що вроджена

свідомість людини знаходиться у лівому шлуночку серця і керує душею [Гиппократ 1936, с. 180]. В елліністичну епоху серце, з усіма його пристрастями, чуттєвістю, уособлювало стихійний, діонісійський (вакхічний) початок людської природи як протилежність розсудливості. І, власне, не дивно, що зв'язок серця з чуттєвою сферою життя був очевидний ще у давні часи, адже під тиском почуттів серце здатне і тріпотіти, і завмирати у хвилину страху, і навіть переставати битися. Тезу про те, що давньогрецька культура, є “культурою серця”, опосередковано підтверджують, власне, й результати нашої роботи.

У ході дослідження мови давньогрецьких трагедій нами було виокремлено 104 соматичні фразеологізми з компонентом “серце”, з яких 62 одиниці вживаються на позначення емоцій, емоційних станів та почуттів. Сфера позитивних емоцій представлена у проаналізованому мовному матеріалі значно меншою кількістю фразеологізмів, аніж негативних (у співвідношенні 15 % до 85 %). У складі фразеологізмів з компонентом “серце” вживаються соматичні лексеми *καρδία* / *κράδιη* та *κῆρ*. Лексема *κῆρ* є архаїчною, тому зустрічається у класичну добу значно рідше, ніж лексеми *καρδία* / *κράδιη*.

Нами були визначені наступні позитивні емоції, для вербалізації яких використовуються соматичні фразеологізми з компонентом “серце”:

1) Радість, піднесеність: *θερμαίνεσθαι χαρᾶ καρδίας* “зігрівати серце радістю” (Eur. Electr. 402); *τέρπειν κέαρ* “звеселити серце” (Eur. Fragm. 573); *αἴρεσθαι κέαρ* “підноситися серцем” (Aesch. Agam. 592).

2) Насолода, задоволення: *κέαρ ἠδονῆ ἐκπλαῖναι* “серце затріпотіло (досл. було виштовхнуто) від насолоди” (Soph. Trach. 629).

3) Спокій, умиротворення: *καταμβλύνειν κέαρ* “втамувати почуття в серці” (Soph. Oedip. Tyrant. 688); *παύειν καρδίαν* “заспокоювати серце” (Eur. Med. 245); *καρδία γαλήνως* “спокійне / тихе серце” (Eur. Iph. Aul. 344); *λύειν καρδίας τοὺς ἄγαν πόνους* “звільнити серце від надмірних тягарів” (Eur. Fragm. 573).

Зазначимо, що для вербалізації піднесення, радості у наведених вище соматичних фразеологізмах використовуються дієслова з семантикою фізичної дії, наприклад: *θερμαίνω* “гріти”, “нагрівати”, *ἐκπλήσσω* “вибивати”, “виштовхувати”, *καταμβλύνω* “притуплювати”, *αἴρω* “піднімати”, що, перш за все, підкреслює фізичні відчуття людини.

Як уже зазначалося, соматичні фразеологізми на позначення негативних

емоцій вживаються у давньогрецьких трагедіях з більшою інтенсивністю, аніж на позначення позитивних. Серед мовного матеріалу ми виокремили наступні негативні емоції, емоційні стани та почуття, вербалізовані за допомогою соматичних фразеологізмів з компонентом “серце”:

1) Сум, печаль: *ἀπειρόδακρυς τε καρδία* “серце, що плаче безупинно” (Aesch. Suppl. 72); *ἐντὸς καρδία στένει* “серце зсередини стогне” (Aesch. S. contra Th. 968); *ἄχθεσθαι κέαρ* “засмучуватися серцем” (Aesch. P. V. 390); *ἄχθεται κῆρι* “журитися серцем” (Aesch. P. V. 390); *ἰνυμοῖσι βόσκεται κέαρ* *досл.* “серце живиться лементом”, тобто “сповнене скорботи серце” (Aesch. Ch. 26); *λυπεῖν καρδίαν* “засмучуватися серцем” (Eur. Rhes. 596); *καρδία ἀναμετρομένη δάκρυ* *досл.* “серце, виміряне сльозою”, тобто “скорботне серце” (Eur. Iph. Aul. 344); *καρδίας λυπρά δηκτήρια* “кусючі скорботи серця” (Eur. Нес. 235); *καρδία τάλαινα* “серце стражденне” (Eur. Iph. Aul. 344; Eur. Or. 466); *δυστάλαινα καρδίαν* “глибоко нещасна серцем” (Soph. Trach. 651).

2) Душевний біль, депресія, відчай: *ἀλγυνεῖ κέαρ* “серце болить” (Eur. Med. 398); *εἰσιδὼν ἠλγύνθη κέαρ* “побачене видовище спричинило біль у серці” (Aesch. P. V. 245); *ἀλγεῖν καρδία* “відчувати біль серцем” (Aesch. Eum. 466).

Душевний біль вербалізується метафорами завдання фізичної шкоди, наприклад: *δύσφρων γὰρ ἰὸς καρδίαν προσήμενος* “згубна стріла влучила в серце” (Aesch. Agam. 834); *θλιβομένη καρδία* *досл.* “здавлене серце”, тобто “пригнічене серце” (Soph. Fragm. 120); *μαστιγοῦν καρδίαν λόγῳ* *досл.* “шмагати серце словом”, тобто “завдавати серцю мук” (Aesch. Suppl. 466); *ἐξαιρεῖν καρδίαν* “виймати / видаляти серце” (Aesch. Eum. 861); *καρδία γὰρ οἴχεται* “серце розривається (*досл.* помирає)” (Eur. Med. 1042); *ἐκτήκειν καρδίαν* “знесилювати (*досл.* випалювати) серце” (Eur. Нес. 433); *δηθῆσασθαι καρδίαν λύπῃ* *досл.* “вкусити серце печаллю”, тобто “змучитися” (Eur. Alc. 1100).

Семантика дієслів, що вживаються у наведених вище фразеологізмах і метафоричних сполуках, вказує на завдання тілесних ран серцю, яке стає об'єктом фізичного насилля, наприклад: *θλίβω* “здавлювати”, *δάκνω* “кусати”, “тризти”, *μαστιγῶ* “шмагати”, “сікти”, *ἐκτήκω* “розплавляти”, “роз'їдати” тощо.

3) Тривога: *δάπτεσθαι συννοία δὲ κέαρ* “роздирати серце роздумами”; *θολοῦν καρδίαν* *досл.* “мутити серце”, “хвилювати серце” (Eur. Alc. 1067); *ταράσσειν καρδίαν* “хвилювати / бентежити серце” (Eur. Bacch. 1321); *μέλειν καρδία* “хвилюватися серцем” (Eur. Rhes. 770); *καρδίαν ἀμύσσει φροντίς* “тривожні роздуми розривають / шкребують серце” (Aesch. Pers. 161); *πλάνος καρδία προσίσταται* “хвилювання

підступило до серця” (Eur. Fragm. 1038); *τελεσφόροις δίναις κυκλούμενον κέαρ* досл. “серце оточене фатальною водовертю”, тобто “серце стурбоване передчуттям невідвортної небезпеки” (Aesch. Agam. 997); *τὸ μέλλον καρδία πήδημ' ἔχει* досл. “серце б'ється надмірними поштовхами через те, що має статися” тобто, “серце тріпоче в очікуванні прийдешнього” (Eur. Bacch. 1288).

Вище наведені соматичні фразеологізми позначають невмотивовану тривожність і передчуття негативу, неминучої небезпеки чи невідвортного майбутнього. Серце порівнюється з водною стихією, яка стає сферою-донором у когнітивній метафорі “серце – водойма”. Відтак, у серці здійснюються хвилі (*ταράσσω* “хвилювати”, “збурювати хвилі”, “бунтувати”), серце буває скаламученим (*θολόω* “мутити”, “скламучувати”) або бушує від невідвортної круговерті (*δίναι* “вир”, “водоверть”).

5) Страх: *ἐπὶ δὲ καρδίαν ἔδραμε κροκοβαφῆς σταγῶν* “застигла від жаху кров хлинула до серця” (Aesch. Agam. 1121); *κακόν με καρδίαν τι περιπίτνει κρύος* “якийсь лихий холод моє серце огортає” (Aesch. S. contra Th. 834); *πάλλεται μοι φίλον κέαρ* “трясеться / тріпоче (зі страху) моє любе серце” (Aesch. Ch. 410, Aesch. Suppl. 785); *ἄφρικτον δ' οὐκέτ' ἂν πέλοι κέαρ* досл. “вже не може серце не тремтіти” (Aesch. Suppl. 784); *γείτονες δὲ καρδίας μέριμναι ζωπυροῦσι τάρβος* “тривоги – сусідки серця розпалюють страх” (Aesch. S. contra Th. 288); *φόβω δ' οὐχ ὑπνώσσει κέαρ* “серце від страху не знає сну (Aesch. S. contra Th. 287); *ὀρχεῖται καρδία φόβω* “тріпоче (досл. танцює) серце зі страху” (Aesch. Ch. 167); *πρὸς δὲ καρδία φόβος ἄδειν ἐτοῖμος* “страх серцю готовий співати” (Aesch. Ch. 1024); *τήκειν τάλαιναν καρδίαν ὀρωδία* “виснажувати (досл. розплавляти) стражденне серце страхом” (Eur. Fragm. 908); *φόβος παρέρχεται ἀπὸ καρδίας* “страх лине від серця” (Eur. Fragm. 412).

Страх може передаватися і через холодні відчуття на серці, і через прилив гарячої крові. Відтак, одне змушує серце стигнути і тремтіти (*περιπίτνει κρύος*), а інше навпаки – розплавлятися (*τήκω*), розпалюватися вогнем (*ζωπυρέω*), пришвидшувати темп і танцювати (*πάλλω, ὀρχέομαι*).

6) Гнів, роздратування, злість: *κάμοι προσέστη καρδία κλυδώνιον χολῆς* досл. “і мені на серце впала хвиля жовчі, приступила жовч», тобто “серце заповонив гнів / злість” (Aesch. Ch. 183); *καρδία θυμουμένη* “розлючене серце” (Soph. Ant. 1254); *θυμῶν καρδίας* “у гніві серця” (Soph. Ant. 1085); *συλλαμβάνειν εἰς ἄτευκτον καρδίαν* “збирати злобу в серці” (Eur. Herc. 833); *μαλθάσσειν κέαρ* “стримувати серце”, “усмиряти (досл.

розм'якшувати) серце”, тобто “стримувати гнів” (Aesch. P. V. 379).

Висновки. Отже, у мові давньогрецьких трагедій класичної доби переважають соматичні фразеологізми з компонентом “серце” на позначення негативних емоцій та почуттів, зокрема суму, печалі, страху, гніву, роздратування, злості, душевного болю, відчаю, депресії. Це пояснюється тим очевидним фактом, що упродовж життя людина здебільшого звертає увагу на біль і негатив, закарбовуючи знання про це у мовному тезаурусі. Звісно, це зовсім не означає, що соматичні фразеологізми з компонентом “серце” на позначення позитивних емоцій, наприклад, радості, піднесеності чи умиротворення, відсутні у давньогрецькій мові загалом і у трагедіях зокрема, однак їх вага у загальній панорамі незначна (15 % позитивно маркованих та 85 % негативно маркованих соматичних фразеологізмів у дослідженому нами мовному матеріалі). Семантика дієслів, що вживаються у складі соматичних фразеологізмів, вказує, як правило, на фізичну дію, яка звершується над серцем, шкоду, насильство і наругу над ним, тілесний біль, прискореність або уповільнення пульсу, холодні або гарячі відчуття.

Література:

1. Алефиренко, Н. Ф. «Языковая картина мира и этнокультурная специфика слова.» *Мова і культура* 9 (2007): 97–104.
2. Важенина, О. «Фразеологізми з соматичним компонентом: семантичний та етнокультурологічний аспекти.» *Донецький вісник наукового товариства ім. Т. Шевченка* 28 (2010): 23–34.
3. Красных, В. В. *Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология* (Москва: Гнозис, 2002), 284.
4. Левко, О. В. «Соматичні фразеологізми з компонентом ἡ καρδία “серце” у Септуагінті та Новому Завіті.» *Studia Linguistica* 8 (2014): 93–98.
5. Левко, О. В. «Соматичні фразеологізми з компонентом ἡ χεῖρ “рука” у Септуагінті та Новому Завіті.» *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Серія: Педагогічні науки* 6 (283) (2014): 93–96.
6. Левко, О. В. «Соматизми як засоби вербалізації гніву в давньогрецькій та українській мовах.» *Studia linguistica* 10 (2017): 81–89.
7. Петрова, Л. И. «Человеческое тело и эмоции в контексте лингвокультурологии.» *Вестник Псковского государственного университета, Серія: Социально-гуманитарные и психолого-педагогические науки* 3 (2007): 133–144.
8. Пилипів, О. Г. «Соматизми у фразеології латинської мови.» *Іноземна філологія* 122 (2010): 141–147.
9. Смирнова, Ю. «Мы все одинаково ощущаем гнев и счастье.» *Наука и жизнь* (2014), доступ <http://alekseybalabanov.ru/my-vse-odinakovo-oshhushhaem-gnev-i-schaste/>.
10. Хубулава, Г. Г. «Сердце как антропологический и культурологический феномен.» *Вестник СПбГУ, Сер. 17: Философия. Конфликтология. Культурология. Религиоведение* 4 (2016): 110–119.
11. Cairns, D. «Anger and the Veil in Ancient Greek Culture.» *Greece & Rome* 48 (1) (2001): 18–32.
12. Konstan, D. «Translating Ancient Emotions.» *Acta Classica* 46 (2003): 5–19.
13. Konstan, D. *The Emotions of the Ancient Greeks: Studies in Aristotle and Classical Literature*

(Toronto: University of Toronto Press, 2006), 422.

14. Thalmann, W. «Aeschylus's Physiology of the Emotions.» *The American Journal of Philology* 107 (4) (1986): 489–511.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

15. Аристотель. «О душе.» *Сочинения: В 4-х т.*, том 1 (Москва: Мысль, 1976): 371–448.

16. Гиппократ. *Сочинения*, пер. В. И. Руднева, комм. В. П. Карпова., кн.1: Избранные книги (Москва: Биомедгиз, 1936), 736.

17. Платон. *Держава*, пер. з давньогр. Д. Коваль (Київ: Основи, 2000), 355.

18. Aeschylus. *Tragoediae*, ed. G. Murray (Oxford: Clarendon Press, 1960).

19. Euripidis. *Fabulae*, ed. J. Diggle, vol. 1-3 (Oxford: Clarendon Press, 1984).

20. Sophocle. *Tragedies*, ed. A. Dain and P. Mazon, vol. 1-3 (P.: Les Belles Lettres, 1967–1968).

References:

1. Alefirenko, N. F. «Jazykovaja kartina mira i jetnokul'turnaja specifika slova.» *Mova i kul'tura* 9 (2007): 97–104 (In Rus.).

2. Vazhenina, O. «Frazеologizmy z somatychnym komponentom: semantychnyj ta etnokul'turologichnyj aspekty.» *Donec'kyj visnyk naukovogo tovarystva im. T. Shevchenka* 28 (2010): 23–34 (In Ukr.).

3. Krasnyh, V. V. *Jetnopsiholingvistika i lingvokul'turologija* (Moskva: Gnozis, 2002), 284 (In Rus.).

4. Levko, O. V. «Somatychni frazeologizmy z komponentom η καρδία “serce” u Septuaginti ta Novomu Zaviti.» *Studia Linguistica* 8 (2014): 93–98 (In Ukr.).

5. Levko, O. V. «Somatychni frazeologizmy z komponentom η χείρ “ruka” u Septuaginti ta Novomu Zaviti.» *Naukovyj visnyk Shidnojevropejs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrai'nyky, Serija: Pedagogichni nauky* 6 (283) (2014): 93–96 (In Ukr.).

6. Levko, O. V. «Somatychni frazeologizmy jak zasoby verbalizacii' gnivu v davn'ogrec'kij ta ukrai'ns'kij movah.» *Studia linguistica* 10 (2017): 81–89 (In Ukr.).

7. Petrova, L. I. «Chelovecheskoe telo i jemocii v kontekste lingvokul'turologii.» *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta, Serija: Social'no-gumanitarnye i psihologo-pedagogicheskie nauki* 3 (2007): 133–144 (In Rus.).

8. Pylypiv, O. G. «Somatychni frazeologizmy u frazeologii' latyns'koi' movy.» *Inozemna filologija* 122 (2010): 141–147 (In Ukr.).

9. Smirnova, Ju. «My vse odinakovo oshhushhaem gnev i schast'e.» *Nauka i zhizn'* (2014), dostup <http://alekseybalabanov.ru/my-vse-odinakovo-oshhushhaem-gnev-i-schaste/> (In Rus.).

10. Хубулава, Г. Г. «Сердце как антропологический и культурологический феномен.» *Вестник СПбГУ, Сер. 17: Философия. Конфликтология. Культурология. Религиоведение* 4 (2016): 110–119 (In Rus.).

11. Cairns, D. «Anger and the Veil in Ancient Greek Culture.» *Greece & Rome* 48 (1) (2001): 18–32.

12. Konstan, D. «Translating Ancient Emotions.» *Acta Classica* 46 (2003): 5–19.

13. Konstan, D. *The Emotions of the Ancient Greeks: Studies in Aristotle and Classical Literature* (Toronto: University of Toronto Press, 2006), 422.

14. Thalmann, W. «Aeschylus's Physiology of the Emotions.» *The American Journal of Philology* 107 (4) (1986): 489–511.

15. Аристотель. «О душе.» *Сочинения: В 4-х т.*, том 1 (Москва: Мысль, 1976): 371–448.

16. Гиппократ. *Сочинения* [Works] (Москва, Биомедгиз, 1936), 736.

17. Платон. *Держава* [Republic] (Kyiv, Osnovy, 2000), 355.

18. Aeschylus. *Tragoediae*, ed. G. Murray (Oxford, Clarendon Press, 1960).

19. Euripidis. *Fabulae*, ed. J. Diggle, vol. 1-3 (Oxford: Clarendon Press, 1984).

20. Sophocle. *Tragedies*, ed. A. Dain and P. Mazon, vol. 1-3 (P.: Les Belles Lettres, 1967–1968).

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Левко О. В. [Левко А. В.], olevko@knu.ua, Турнова О. О. [Турнова А. О.], alexandratyrnova@gmail.com

Соматичні фразеологізми з компонентом “серце” у давньогрецьких трагедіях класичної доби
[Соматические фразеологизмы с компонентом “сердце” в древнегреческих трагедиях классической эпохи] (Українською / На укр. яз)